

ชื่อวิทยานิพนธ์ : ศึกษาพัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุลในสังคมไทย

ผู้วิจัย : พระนครินทร์ ชุตินธโร (แซ่จาง)

ปริญญาบัตร : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (พระพุทธศาสนา)

คณะกรรมการควบคุมวิทยานิพนธ์

: พระมหาภุชฌะ ตรีโณ, ผศ.ดร., ป.ธ. ๓, พธ.บ., พธ.ม., Ph.D. (Philosophy),
B.H.U., India

: ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี, ป.ธ. ๗, พ.ม., พธ.บ., ศศ.ม., M.Lib.Sc., PGDLS,
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)

วันที่สำเร็จการศึกษา : ๑๒ มีนาคม ๒๕๕๙

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้ มีจุดประสงค์ ๑) เพื่อศึกษาการทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาล ๒) การทอดผ้าป่าในสังคมไทย และ ๓) พัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุลในสังคมไทย เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร

จากการศึกษาวิจัยพบว่า ผ้าบังสุกุล คือ ผ้าเปื้อนฝุ่นหรือผ้าอันบุคคลทิ้งไว้ในป่า เป็นผ้าที่พระพุทธเจ้าได้บัญญัติให้พระภิกษุสงฆ์นำมาตัดเย็บย้อมใช้เป็นเครื่องนุ่งห่ม ซึ่งมีจำนวน ๒๓ ชนิด ผ้าบังสุกุลมีปรากฏอยู่ในนิสสัย ๔ ข้อที่ว่า บรรพชาอาศัยผ้าบังสุกุล กุลบุตรเมื่ออุปสมบทแล้วต้องถือเป็นเครื่องครองชีพ มีความสันโดษในผ้าที่ตนหาได้มา และผ้าบังสุกุลเป็นหนึ่งในจุดดวัตรในข้อที่ว่า ถือการนุ่งห่มผ้าบังสุกุลเป็นวัตร พระภิกษุสงฆ์พึงถือปฏิบัติเพื่อเป็นหนทางที่จะขัดเกลากิเลสที่อยู่ในสันดานจิตใจให้หมดไป

การทอดผ้าป่าในสังคมไทยมาจากการทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาล โดยได้รับการรื้อฟื้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๔ ด้วยพระประสงค์จะรักษาธรรมเนียมประเพณีทางศาสนาไว้ เริ่มแรกมักจะนำไปทอดที่วัดข้างศาลาวัด พระสงฆ์จะลงมาชักผ้าป่าไปใช้ บริวารของผ้าป่าก็จะเป็นเครื่องใช้จำเป็นต่อพระภิกษุสงฆ์ ซึ่งปัจจุบันการทอดผ้าป่าจะมีความนิยมจัดเป็นการประกอบพิธีกรรมทำบุญ มีการไหว้พระ สมาทานศีล ๕ กล่าวคำถวายผ้าป่า พระสงฆ์อนุโมทนาภาตอคณะผ้าป่า โดยมีพิธีกรรมขึ้นมาเพื่อฝึกวินัยของคน อันเป็นหนทางนำตนเองเข้าสู่เนื้อหาลัทธิธรรมที่แท้จริงของพระพุทธศาสนา

การทอดผ้าบังสุกุลจากที่มีผ้าผืนเดียว ก็พัฒนาการมาเป็นการทอดผ้าบังสุกุล (ผ้าป่า) ที่มีเงินเป็นบริวารหลัก แล้วก็พัฒนาการจากการออกมาเป็นการทอดผ้าป่าหนังสือ ผ้าป่าที่ดินวัด ผ้าป่าเพื่อการกุศล ผ้าป่าทุนการศึกษา พัฒนาการกลายมาเป็นผ้าป่าช่วยชาติ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อช่วยเหลือผู้อื่นให้พ้นจากความทุกข์ มองเห็นถึงความเป็นจริงของโลก แล้วปฏิบัติตนให้หลุดพ้นจากความทุกข์เข้าสู่พระนิพพาน นี่คือความหมายที่แท้จริงของการทอดผ้าบังสุกุล (ผ้าป่า) ในสังคมไทย

Thesis Title : A Study of the Development the Pāmsukūla in Thai Society

Researcher : Phra Nakarindra Jutindharo (Saejang)

Degree : Master of Arts (Buddhist Studies)

Thesis Supervisory Committee

: Phramaha Kritisana Taruno, Pali III, B.A., M.A, Ph.D. (Philosophy),
B.H.U.,India

: Dr. Songvit Kaeosri, Pali VII, B.Bsm., B.A., M. Lib.Sc., PGDLS,
Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : 12 March 2016

ABSTRACT

This thesis is intended to study the tradition of leaving a robe made of rags taken from dust-bins in the Buddha's time and development of the performance such rite in Thai society.

Research results are found that: Paṃsukūla in Pali means a robe made of rags taken from dust-bins having been permitted by the Buddha as cloths for monks ranging to twenty-three kinds. Paṃsukūla is one of the four on which a monk depends. A monk has to be content with the one acquired. Paṃsukūla is also one of the thirteen austere practices for monk in order to get rid their defilements step by step.

The tradition of leaving a robe made of rags taken from dust-bins in Thai society had been succeeded from the Buddha's time through age of generation until the reign of King Rama IV who had suggested people to leave such rags near the preaching hall of the temple so that a monk could pick up them to be prepared for use as cloths. Along with the cloths, other accessories for a monk are also provided. At present, this ceremony is one among items of meritorious action with procedure of giving offering ending with chanting the holy stanzas of blessings. However, Pāmsukūla ceremonies have been organized at present in order to acquired money and accessories to the temple more than other purposes.

กิตติกรรมประกาศ

วิทยานิพนธ์เล่มนี้สำเร็จลงได้ด้วยความอนุเคราะห์จากบุคคลหลายฝ่าย ซึ่งผู้วิจัยระบุนามแล้วก็ไม่เพียงพอ ดังนั้นจึงขอระบุนามไว้เพื่อแสดงความเคารพและขอบคุณดังนี้

ขอขอบพระคุณ พระมหากษัตริย์ ตรุโณ ประธานที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ในการทำวิทยานิพนธ์ ขอเจริญพรขอบพระคุณ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ ที่คอยช่วยให้คำแนะนำส่งเสริม ให้คำปรึกษาในการทำวิจัย พร้อมกับเป็นผู้ตรวจรูปแบบการทำวิจัยให้เสมอๆ

ขอขอบพระคุณ พระมหาทวี มหาปญโญ อาจารย์ที่ปรึกษาทั่วไป ขอขอบพระคุณ/เจริญพร แม่ชีกฤษณา รักษาโณ และคณาจารย์ทุกท่านที่ประสิทธิ์ประสาทความรู้ คุณเดชฤทธิ์ โอฐสุ และเจ้าหน้าที่ประจำบัณฑิตวิทยาลัย น.ส. กรุณา เทียรทอง เจ้าหน้าที่บรรณารักษ์ห้องสมุด มจร. ทำพระจันทร์ ทุกๆ ท่านที่คอยให้อำนวยความสะดวกประสานงานต่างๆ ตลอดระยะเวลาที่เข้าศึกษา และขอเจริญพรท่านผู้เป็นเจ้าของเอกสารตำราทุกเรื่องและผู้วิจัยได้ใช้ศึกษาค้นคว้าในงานวิจัยครั้งนี้

ขอกราบขอบขอบคุณผู้เป็นคณะกรรมการตรวจสอบป้องกันวิทยานิพนธ์ประกอบด้วย พระมหาพรชัย สิริวิโร, ดร. พระมหากษัตริย์ ตรุโณ, ผศ. ดร. อาจารย์ ดร.ทรงวิทย์ แก้วศรี และอาจารย์ ดร. เดโชพล เหมนาไลย ซึ่งมีเมตตาอนุเคราะห์ให้แก้ไขปรับปรุงวิทยานิพนธ์ให้สมบูรณ์ถูกต้องยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ พระครูโสภณพิหารกิจ (สุรศักดิ์ วิริยธโร) เจ้าอาวาสวัดกระทุ่มเสือปลา ที่ให้ที่พักอาศัย ให้การอุปถัมภ์ด้านทุนทรัพย์ในการศึกษา รวมทั้งมูลนิธิมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยที่ได้มอบทุนการศึกษาให้ตลอดหลักสูตร และขอขอบพระคุณ พระครูวรวงค์ (ประเสริฐ อานนโท) ผช.วัดกระทุ่มเสือปลา ที่คอยให้คำชี้แนะ ปรึกษา ให้กำลังใจ ช่วยตรวจดูรูปแบบและตัวอักษรในช่วงระยะของการทำงานวิจัยเสมอๆ

ขอเจริญพรโยมบิดา นายจาง แซ่จาง โยมมารดา นางบรา แซ่จาง โยมญาติๆ พี่น้อง และคณะศรัทธาวัดดอนมูลทุกท่านที่ให้กำลังใจ ส่งเสริมในการมาศึกษาของผู้วิจัย ขอขอบคุณ ดร.วิโรจน์ วิชัย อาจารย์ที่ปรึกษา ป.ตรี ส่งเสริมผู้วิจัยมาอย่างดี ครูบาอาจารย์ทุกๆ ท่านที่สอนผู้วิจัย ตั้งแต่ชั้นอนุบาลจนถึงระดับมหาวิทยาลัย และเพื่อนๆ นิสิต ป.โท ภาคปกติ รหัส ๕๗ ทุกๆ ท่านที่ให้กำลังใจ คำแนะนำ เสมอๆ ขอเจริญพรญาติโยมทั้งหลายที่ได้ต่อกับาตรทุกๆ เข้า อันเป็นกำลังใจสำคัญของการศึกษาและดำรงชีพอยู่

คุณงามความดีอันใดที่เกิดจากงานวิทยานิพนธ์นี้ ขอน้อมถวายบูชาพระรัตนตรัย ขออุทิศส่วนกุศลอันเกิดจากวิทยานิพนธ์นี้แด่พระอุปัชฌาย์ คือ พระครูวิมลสิริทัต (บุญขึ้น สิริทตฺโต) อดีตครองเจ้าคณะอำเภอปง และอดีตเจ้าอาวาสวัดใหม่บ้านบอน อำเภอปง จังหวัดพะเยา ตลอดสรรพสัตว์ทั้งหลาย

พระนครินทร์ ชูตินุธโร (แซ่จาง)

๒๙ มกราคม ๒๕๕๙

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ข
กิตติกรรมประกาศ	ค
สารบัญ	ง
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ช
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๒
๑.๓ ขอบเขตการวิจัย	๒
๑.๔ ปัญหาที่ต้องการทราบ	๓
๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๓
๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๓
๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย	๕
๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๖
๑.๙ ประโยชน์ที่จะได้รับ	๖
บทที่ ๒ การทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาล	๗
๒.๑ ความหมายของคำว่าผ้าบังสุกุล	๗
๒.๒ การทอดผ้าบังสุกุลในสมัยพุทธกาล	๑๐
๒.๒.๑ กำเนิดของผ้าบังสุกุล	๑๐
๒.๒.๒ ประเภทของผ้าบังสุกุล	๑๔
๒.๒.๒.๑ ผ้าบังสุกุลทั่วไป	๑๔
๑) ผ้าบังสุกุล ๑๐ ชนิด	๑๔
๒) ผ้าบังสุกุล ๒๓ ชนิด	๑๔
๒.๒.๒.๒ ผ้าบังสุกุลในพระวินัยบัญญัติ	๑๖
๒.๒.๒.๓ ผ้าบังสุกุลในข้อวัตรปฏิบัติของพระภิกษุ	๑๘
๑) นิสัย ๔	๑๘
๒) ฐงค์ ๘	๒๐
๓) ฐงค์ ๑๓	๒๑
๒.๒.๓ กำเนิดผ้าคหบดีจีวร	๒๔
๒.๒.๓.๑ หมอชีวกโกมารภัจถวายผ้าสีไวยกะ	๒๔
๑) พุทธานุญาติคหบดีจีวร ๖ ชนิด	๒๖

๒.๒.๓.๒ พระเจ้าอุเทนกับพระมเหสีถวายผ้าจีวร	๒๗
๒.๓ ความสำคัญของผ้าบังสุกุล	๒๙
๒.๓.๑ ความสันโดษในผ้าบังสุกุล	๒๙
๒.๓.๒ คุณธุดงค์ ๒๘ ประการ	๓๑
๒.๓.๓ องค์ ๑๘ ของผู้สมทานธุดงค์	๓๒
๒.๓.๔ ผู้ควรแก่ธุดงค์ ๑๐	๓๒
๒.๓.๕ คุณอันประเสริฐ ๓๐	๓๒
๒.๓.๖ พระอรหันต์ผู้ทรงผ้าบังสุกุล	๓๔
๑) พระมหากัสสปเถระ	๓๔
๒) พระนันทะ	๓๗
๓) พระองคุลิมาล	๓๗
๔) พระภิกษุชาวเมืองปาวา	๓๘
๒.๔ ภาชิตของพระเถระที่เกี่ยวกับผ้าบังสุกุล	๓๙
๒.๕ อานิสงส์ของผ้าบังสุกุล	๔๐
๒.๖ สรุป	๔๓
 บทที่ ๓ การทอดผ้าป่าในสังคมไทย	 ๔๕
๓.๑ การทอดผ้าป่าในสังคมไทย	๔๕
๓.๑.๑ มูลเหตุของการทอดผ้าป่า	๔๕
๓.๑.๒ กำเนิดการทอดผ้าป่า	๔๖
๓.๑.๓ ประเภทของการทอดผ้าป่า	๔๘
๓.๑.๔ กำหนดกาลในการทอดผ้าป่า	๕๗
๓.๑.๕ วิธีการดำเนินการทอดผ้าป่า	๕๘
๓.๑.๖ การต้อนรับคณะผ้าป่า	๕๙
๓.๑.๗ จรรยาบรรณของผู้จัดการทอดผ้าป่า	๖๐
๓.๒ วิธีการทอดผ้าป่าในสังคมไทย	๖๒
๓.๒.๑ การชักผ้าป่าของพระภิกษุ	๖๔
๓.๓ ความสำคัญของการทอดผ้าป่าในสังคมไทย	๖๖
๓.๓.๑ ประโยชน์ของการทอดผ้าป่า	๖๗
๓.๓.๒ อานิสงส์ของการทอดผ้าป่า	๖๗
๓.๔ สรุป	๗๑
 บทที่ ๔ พัฒนาการของการทอดผ้าบังสุกุลในสังคมไทย	 ๗๔
๔.๑ จากการทอดผ้าบังสุกุลสู่การทอดผ้าป่าในสังคมไทย	๗๔
๔.๒ พัฒนาการด้านรูปแบบและพิธีกรรมในการทอดผ้าบังสุกุล (ผ้าป่า)	๘๐
๔.๒.๑ พัฒนาการด้านรูปแบบ	๘๐

๔.๒.๒ พัฒนาการด้านพิธีกรรม	๘๑
๔.๓ พัฒนาการด้านผู้ทอดและผู้รับการทอดผ้าบังสุกุล (ผ้าป่า)	๘๖
๔.๓.๑ พัฒนาการด้านผู้ทอดผ้าบังสุกุล (ผ้าป่า)	๘๖
๔.๔.๒ พัฒนาการด้านผู้รับผ้าบังสุกุล (ผ้าป่า)	๘๗
๔.๔ พัฒนาการด้านวัตถุประสงค์ของการทอดผ้าบังสุกุล (ผ้าป่า)	๘๙
๔.๕ สรุป	๙๐
บทที่ ๕ สรุปผลการวิจัยและข้อเสนอแนะ	๙๒
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๙๒
๕.๒ ข้อเสนอแนะ	๙๔
บรรณานุกรม	๙๕
ประวัติผู้วิจัย	๙๘

คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ

ก. คำย่อเกี่ยวกับพระไตรปิฎก

วิทยานิพนธ์ฉบับนี้ในพระไตรปิฎกภาษาบาลี ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เฉลิมพระเกียรติสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ พุทธศักราช ๒๕๓๙

ในการอ้างอิง ระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังคำย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ที.สี. (ไทย) ๙/๓๙๗/๑๖๖. หมายถึง สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค เล่มที่ ๙ ข้อที่ ๓๙๗ หน้า ๑๖๖

พระวินัยปิฎก

วิ.มหา.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวิภังค	(ภาษาไทย)
วิ.ม.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก มหาวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.จุ.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก จุฬวรรค	(ภาษาไทย)
วิ.ป.	(ไทย)	=	วินัยปิฎก ปาริวาร	(ภาษาไทย)

พระสุตตันตปิฎก

ที.สี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย สีลขันธวรรค	(ภาษาไทย)
ที.ปา.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ทีฆนิกาย ปาฏิภวรรค	(ภาษาไทย)
ม.มู.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มูลปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย มัชฌิมปณณาสก	(ภาษาไทย)
ม.อุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก มัชฌิมนิกาย อุปริปณณาสก	(ภาษาไทย)
ส.นิ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย นิทานวรรค	(ภาษาไทย)
อง.จตุกก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย จตุกกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ปญจก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ปญจกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.ฉก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย ฉกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.สตก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย สตกนิบาต	(ภาษาไทย)
อง.อฏฐก.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก อังคุตตรนิกาย อฏฐกนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.ข.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ขุททกปาฐะ	(ภาษาไทย)
ขุ.ธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย ธรรมบท	(ภาษาไทย)
ขุ.อิติ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อิติวุตตกะ	(ภาษาไทย)
ขุ.สุ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย สุตตนิบาต	(ภาษาไทย)
ขุ.เถร.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.เถรี.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย เถรีคาถา	(ภาษาไทย)
ขุ.ม.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย มหานิเทศ	(ภาษาไทย)
ขุ.อป.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย อปทาน	(ภาษาไทย)
ขุ.พุทธ.	(ไทย)	=	สุตตันตปิฎก ขุททกนิกาย พุทธวงศ์	(ภาษาไทย)